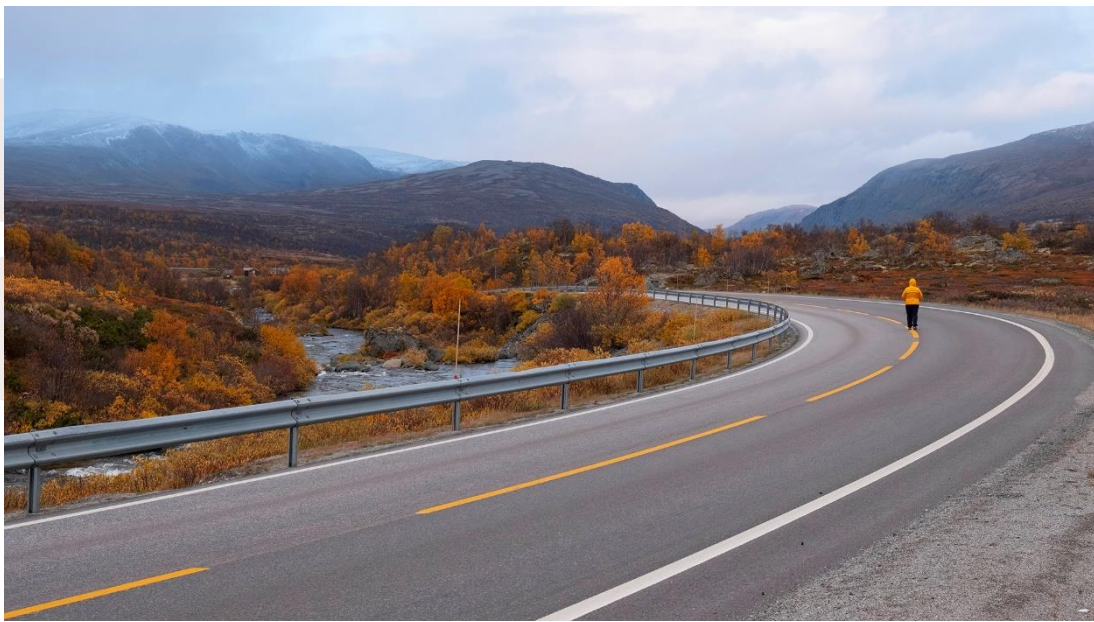

UiO: Open Access Statusrapport 2021

5. mars 2021

Av: Arbeidsgruppe for åpen tilgang ved UiO; ved Mathilde Skoie (HF, leder), Solveig Kristensen (MN), Jens Petter Berg (MED), Tore Nilssen (SV), Bjørn Jamtveit (MN), Margaret Fotland (FIADM), Karin Ytterlid, Stine Marie Barsjø, Eystein Gullbekk og Hanne Graver Møvig (UB). Foto: Stine Marie Barsjø

Innhold

1.	Innledning	3
2.	Open Access – en begrepsavklaring	4
3.	Krav til åpen publisering	4
4.	Åpen tilgang i tall	6
4.1.	Status ved UiO	7
5.	Veier til åpen tilgang	9
5.1.	Egenarkivering ved UiO	10
5.2.	Overgangsavtaler	10
5.2.1.	Avtalene	10
5.2.2.	Dekningsgrad	12
5.3.	Frie tidsskrifter fra UiO (FRITT)	13
5.4.	Støtteordninger	14
5.4.1.	NÅHST-ordningen	15
5.4.2.	Publiseringsfondet	15
5.4.3.	Stimuleringstiltak for åpen publisering (STIM-OA)	15
6.	Kostnader	16
6.1.	Overgangsavtalene	16
6.1.1.	Kostnadsnøytralitet	16
6.1.2.	Usikre kostnader utover kvotene	17
6.2.	OA-avtaler utenom forlagsavtalene	18
6.3.	Publiseringsutgifter utenom forlagsavtalene	18
6.4.	Ressursbruk egenarkivering og FRITT (administrative kostnader)	19
7.	Oppsummering og veier videre	20
	Appendiks 1: Forhandlingsprinsipper for overgangsavtaler	22

1. Innledning

I løpet av den siste tiårsperioden har åpen tilgang (Open Access, heretter forkortet OA) fått økt status og høy prioritet. Gjennom sin tilslutning til Plan S har regjeringen og Norges forskningsråd (Forskningsrådet) styrket kravet til at offentlig finansiert forskning skal være åpent tilgjengelig fra og med Forskningsrådets utlysninger i 2021. Det er også en politisk ambisjon at Norge internasjonalt skal være en pådriver for åpen publisering. I dette arbeidet skal Universitetet i Oslo (UiO) være en strategisk aktør, og i årene som kommer må UiO ta strategiske veivalg.

Våren 2020 nedsatte viserektor Åse Gornitzka en arbeidsgruppe for åpen tilgang ved UiO. Arbeidsgruppen har som overordnet mandat å levere innspill til strategi for åpen tilgang og publisering. Universitetet i Oslo har over tid hatt som mål at forskningsresultater skal være åpent tilgjengelig for alle og har siden 2011 hatt en egen politikk for åpen publisering. I dag har vi en rekke veier til OA. Det ligger historisk også en rekke finansieringsordninger til grunn for åpen publisering av våre forskningsresultater. For å kunne føre en informert diskusjon av UiOs politikk, samt styrke grunnlaget for en strategisk kommunikasjon med aktører i feltet, ønsket arbeidsgruppen en rapport som beskriver status for OA fra et institusjonelt perspektiv.

Den foreliggende rapporten gir svar på tre spørsmål:

- 1) Hvor stor andel av UiOs forskning er åpent tilgjengelig?
- 2) Hvilke veier har vi fulgt for å oppnå åpen publisering?
- 3) Hvilken kostnad har de ulike veiene for UiO?

I forlengelsen av disse spørsmålene adresserer rapporten også prosesser som peker seg ut som strategisk viktig for UiO. Rapporten utgjør en første fase i arbeidsgruppens innspill til strategi for åpen tilgang. Neste fase vil bestå i utarbeidelse av en politikk for åpen tilgang.

Rapporten er organisert som følger. Kapittel 2 introduserer noen hovedbegreper i OA-feltet. Kapittel 3 presenterer utviklingen av krav til åpen publisering av forskningsresultater. Kapittel 4 gjør opp status for andelen av UiO-publikasjoner som i dag er åpent tilgjengelig. Kapittel 5 gir en gjennomgang av veier til åpen tilgang ved UiO. Kapittel 6 beskriver kostnader forbundet med de enkelte veiene til åpen tilgang. Kapittel 7 oppsummerer rapportens funn og løfter fram prosesser som peker seg ut som strategisk viktige for UiO. Rapporten er utformet av arbeidsgruppe for åpen tilgang under ledelse av forskningsdekan Mathilde Skoie (HF), i samarbeid med Universitetsbiblioteket som innehar sekretariatfunksjonen i arbeidsgruppen.

2. Open Access – en begrepsavklaring

Open Access innebærer typisk at en publikasjon vederlagsfritt kan leses og deles av alle lesere. I diskusjoner om OA skiller det ofte mellom ulike typer eller veier til åpen tilgang.

Gull OA innebærer publisering av vitenskapelige publikasjoner i åpne publiseringskanaler, som oftest i tidsskrifter. Med åpne kanaler for artikler menes tidsskrifter hvor alt innhold er åpent tilgjengelig for alle umiddelbart etter publisering. Normalt publiseres det med en åpen lisens, Creative Commons eller lignende, og forfatteren beholder alle rettigheter. Utgifter til publisering dekkes gjennom en publiseringsavgift (APC), eller gjennom større forlagsavtaler.

Hybrid OA innebærer at enkeltpublikasjoner i ellers abonnementsbelagte kanaler gjøres åpent tilgjengelig mot betaling av en publiseringsavgift (APC). Forfatterne beholder normalt de samme rettighetene som ved gull OA-publisering.

Diamant OA betegner åpen publisering uten publiseringsavgifter og der publikasjonen er gratis tilgjengelig for lesere. Diamant åpen publisering finansieres gjennom tredjepart. Utgifter til drift blir vanligvis dekket gjennom institusjoner eller konsortier.

APC (Article Processing Charge) er en publiseringsavgift som gir åpen tilgang til den enkelte artikkelen. En slik enkeltvis forfatterbetaling gjøres både for publisering i Gull og Hybride tidsskrift, og kan også dekkes gjennom sentrale avtaler ved diamant OA.

Grønn OA, også omtalt som egenarkivering, betegner et eget spor for å oppnå åpen tilgang. Grønn OA innebærer at en kopi av fagfellevurderte vitenskapelige publikasjoner gjøres tilgjengelige i åpne institusjonelle eller fagspesifikke arkiv. Der det ikke er publisert gull eller hybrid OA med en åpen lisens, er det vanligvis en kopi av forlagets aksepterte versjon som egenarkiveres. Egenarkivering kan skje med eller uten sperrefrist (embargotid).

De mange begrepene om OA reflekterer dermed en virkelighet preget av kompleksitet i veier til åpen tilgjengeliggjøring og i finansieringsordninger for institusjonenes publisering.

3. Krav til åpen publisering

I desember 2011 vedtok UiO en politikk for Open Access med obligatorisk institusjonell arkivering av vitenskapelig artikler til UiOs vitenarkiv DUO (Digitale utgivelser ved UiO). Forskningsrådet kom i 2014 med sitt krav om egenarkivering av vitenskapelige artikler som er finansiert gjennom dem fra 2013¹. UiO innlemmet sin politikk i ansattavtalen til de som begynte ved UiO fra og med juli 2013, hvor den ansatte har plikt til å avlevere vitenskapelig artikler til DUO. Den ansatte plikter også å gjøre sitt beste for å tilgjengeliggjøre den vitenskapelige artikkelen i DUO. De som var ansatt før juli 2013 ble oppfordret til å gjøre det samme. Når det gjaldt valg av publiseringskanal oppfordres det i politikken til å publisere i åpne tidsskrifter der det er faglig likeverdige publiseringskanaler. Open Access politikken ved UiO forplikter dermed den ansatte til

¹ https://www.forskningsradet.no/contentassets/b04b6a967080422baa83ab2ce508a1a2/apen-tilgang_policy-2014_misbn.pdf

grønn OA gjennom egenarkivering. Egenarkivering innebærer at man avleverer en postprint², eller forlagets PDF³ der det tillates, til DUO.

I august 2017 la Regjeringen fram Nasjonale mål og retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler⁴. Hovedmålet i retningslinjene er at alle vitenskapelige artikler fra offentlig finansiert forskning skal gjøres åpent tilgjengelige innen 2024. Dette førte til at UiO fulgte opp med en ny instruks om åpen tilgang i desember 2017. Instruksen ble heftet på forskerens ansvar for rapportering av vitenskapelige publikasjoner. I instruksen heter det at

«Forskeren skal påse at en fulltekstversjon av alle vitenskapelige artikler er avlevert til vitenarkiv. De fleste tidsskrift tillater kun avlevering av postprint-versjon (siste versjon etter fagfelleevaluering). For å kunne oppfylle kravene fra EU og Forskningsrådet om åpen tilgang til publikasjonene vil forskerne måtte avlevere postprint-versjonen. I de tilfellene hvor tidsskriftet tillater avlevering av forlagets publiserte PDF, anbefales det at denne versjonen avleveres til vitenarkivet.»⁵

Forskning basert på forskningsmidler som lyses ut fra Forskningsrådet og EU fra og med 2021 er underlagt Plan S-reglene. Plan S er initiert av cOAlition S som er en sammenslutning av internasjonale forskningsfinansierer, inkludert Forskningsrådet. Plan S innebærer et krav om umiddelbar åpen tilgang (uten sperrefrist) av artiklene som publiseres fra denne forskningen. Det som skal publiseres åpent, beskrives som en versjon av den publiserte artikkelen med identisk innhold, om ikke identisk format (ofte kalt AAM – Author Accepted Manuscript, eller VoR – Version of Record). Denne versjonen skal være åpent tilgjengelig fra publiseringstidspunkt enten på tidsskriftets nettside eller i et vitenarkiv. Artikkelen skal være publisert med en Creative Commons lisens (CC lisens)⁶ som gir rett til videre distribusjon, dvs. enten CC BY eller CC BY-ND; forskjellen på de to lisensene er at ND ikke gir rett til bearbeiding. CC BY-ND skal ifølge Plan S brukes unntaksvis og da med en faglig begrunnelse.

For å unngå konflikter med tidsskrifter som i utgangspunktet har embargo før publisering med åpen tilgang, skal forfattere alltid sende inn manuskripter for publisering med følgende tekst i innsendingsbrevet: «This research was funded, in whole or in part, by [the Research Council of Norway, Grant No.]. A CC BY or [CC BY-ND] licence is applied to the AAM [or VoR] arising from this submission, in accordance with the grant's open access conditions.» Dette er Plan Ss Rights Retention Strategy. Meningen er at tidsskriftet skal gi forfatteren en umiddelbar respons dersom vilkårene i denne teksten ikke aksepteres. Men det er i dag uklart hvordan tidsskriftene forholder seg til denne strategien.

Plan S veilederen gir tre akseptable spor til umiddelbar åpen publisering. Det første er å publisere i åpne tidsskrifter, altså *gull* eller *diamant* OA. Det andre er å tilgjengeliggjøre artikler publisert i abonnementstidsskrift gjennom åpne arkiv, altså *grønn* OA, forutsatt at tidsskriftene ikke har sperrefrist og at de godtar CC BY lisens. Det tredje er å publisere i tidsskrift når disse er del av

² Postprint betegner vanligvis den versjonen av en vitenskapelig artikkel som er ferdig bearbeidet etter fagfelleevaluering og som er forfatterens siste versjon (Final Draft Post Refereeing).

<https://www.openaccess.no/ordliste/>

³ Forlagets PDF – den publiserte versjonen av artikkelen

⁴ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-mal-og-retningslinjer-for-apen-tilgang-til-vitenskapelige-artikler/id2567591/>

⁵ <https://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/fa/publisering/etter-publisering/cristin/roller/>

⁶ For mer informasjon om Creative Commons og deres standardiserte lisenser, se

<https://creativecommons.org/licenses/?lang=no>

overgangsavtaler med forlagene der avvikling av rene abonnements-tidsskrifter og hybrid-tidsskrifter er et mål. Det er verdt å merke seg at overgangsavtaler nettopp er overgangsavtaler.

Publisering i hybridtidsskrifter som nå er en del av overgangsavtaler fases ut som en godkjent vei til åpen tilgang i 2024. Etter dette er det grønn OA, altså egenarkiveringssporet som vil oppfylle kravene. Plan S krever videre at publiseringskostnader dekkes av finansierer og institusjoner. Den enkelte forsker skal ikke dekke kostnader forbundet med publisering. Dette kan bety at et prosjekts utgifter ved åpen tilgang, som for eksempel APC, skal dekkes av prosjektets overhead og skal ikke føres som direkte kostnader i prosjektregnskapet.

I regjeringens retningslinjer fra 2017 ble det lagt vekt på at «Institusjoner og konsortier som forhandler avtaler med forlag skal sørge for at avtalene fremmer åpen tilgang uten økte totalkostnader». Etter Plan S er forlagsforhandlinger et viktig spor for å oppnå OA. Overgangsavtaler med forlagene skal sikre en overgang fra kostnader knyttet til lesing (tradisjonelle abonnementsordninger) til kostnader knyttet til åpen publisering ved at man utelukkende betaler for publisering.

Plan S skal i prinsippet gjelde alle typer vitenskapelige publikasjoner. Når det er sagt, er det likevel forutsatt at arbeidet med å oppnå åpen tilgang for monografier og for bokkapitler vil ta lenger tid enn tilfellet er for vitenskapelige tidsskriftsartikler, og at det for disse publikasjonstypene vil kreve en egen og hittil uavklart tidslinje. Arbeidet med å innlemme en veileder for monografier/kapitler i Plan S vil starte i 2021.

cOAlition S har utviklet verktøyet Journal Checker Tool (JCT)⁷ hvor forfatteren kan sjekke om tidsskrifter innfrir Plan S-kravene.

I Kanalregisteret⁸ kan man sjekke om tidsskrifter er godkjent på nivå 1 eller 2. I tillegg får man informasjon om tidsskriftet er inkludert i en overgangsavtale⁹. Nylig ble JCT integrert i Kanalregisteret, slik at man samtidig kan finne ut om tidsskriftet er Plan S-kompatibelt.

4. Åpen tilgang i tall

I Norsk publiseringsindikator finner vi en jevn stigning i UiOs årlige publikasjoner gjennom de siste fire rapporteringsårene. For 2019 finner vi sammenlagt 6507 vitenskapelige publikasjoner fra UiO. Disse publikasjonene fordeler seg på 5642 tidsskriftsartikler, 805 bidrag i antologier og 61 monografier (tabell 1). Nasjonalt har UiO størst andel publikasjoner med om lag 25 % i publiseringsindikatoren. Men hvor stor andel av UiOs publikasjoner er Open Access? Og hvor langt er vi kommet med å gjøre vitenskapelige publikasjoner Open Access dersom vi sammenligner historiske data for perioden?

	2016	2017	2018	2019
Monografi	67	67	85	61
Antologikapittel	846	873	795	805
Artikkel	5 052	5 208	5 454	5 642
Antall	5 965	6 148	6 334	6 507

Tabell 1: Antall publikasjoner fra UiO

⁷ <https://journalcheckertool.org/>

⁸ <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/Forside>

⁹ Mer om overgangsavtaler i kapittel 5.2

Kravene fra Regjeringen og fra Forskningsrådet gjelder enn så lenge bare artikkelpubliserings. Selv om det ikke foreligger krav om åpen tilgang til antologikapitler og monografier, er det flere av UiOs forskere som har begynt å egenarkivere også disse publikasjonsformene. Tabell 2 viser 2017 som et toppår med egenarkivering av 4 av 67 monografier og 178 av 873 antologikapitler. Dette året fikk for øvrig flere bokprosjekter støtte fra UiOs publiseringsfond.

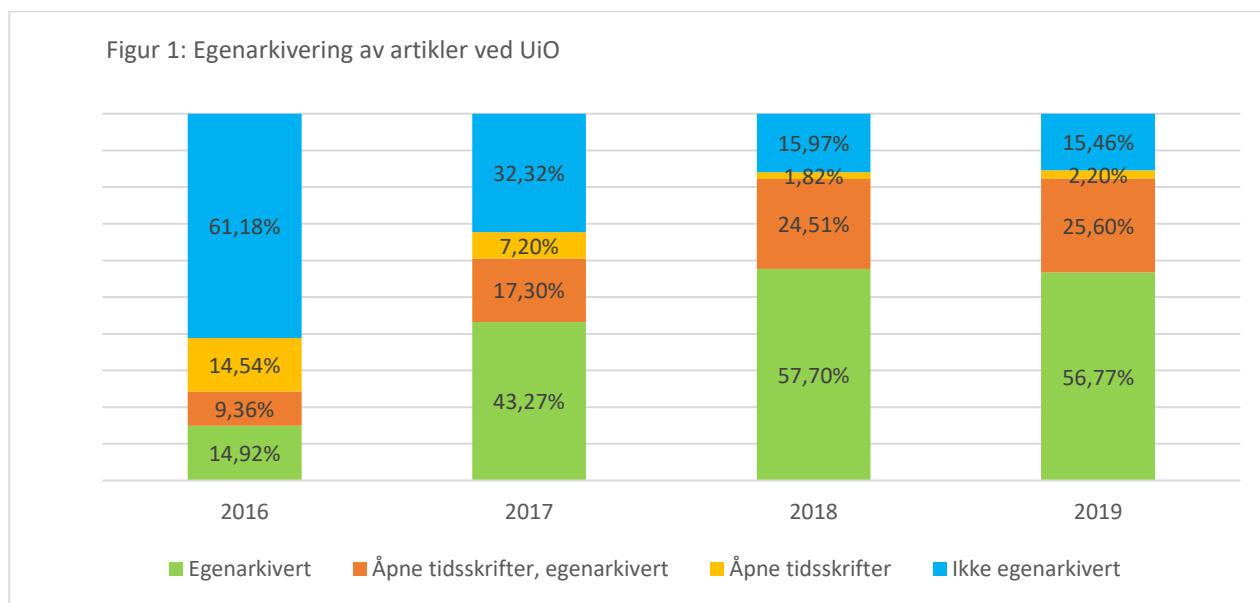
	2016	2017	2018	2019
Monografi	3/67	4/67	2/85	1/61
Antologikapitler	35/846	178/873	148/795	106/805

Tabell 2: Egenarkiverte bokpublikasjoner ved UiO

I det følgende skal vi ha hovedfokus på UiOs artikkelpubliserings.

4.1. Status ved UiO

Cristin (Current Research Information SysTem in Norway) er vårt nasjonale registreringssystem for forskningspublisering og forskningsresultater¹⁰. Hovedsporet for Open Access ved UiO har vært det grønne sporet. I tråd med UiOs OA-politikk innebærer dette sporet at publikasjoner i hovedregelen skal lastes opp til DUO via Cristin. Så langt det er mulig skal også den opplastede publikasjonen gjøres tilgjengelig i DUO og med det få en lenke i Cristin til vitenarkivet. I det følgende benytter vi tallmateriale fra Cristin for å danne oss et bilde av status for OA ved UiO.

¹⁰ I Cristin rapporteres det vitenskapelig artikler, monografier og antologikapitler. Rapportering av vitenskapelig publisering er blitt gjort siden 2005, hvor hovedmålet er å stimulere til økt forskningsaktivitet og omfordele ressurser til forskningsmiljøer som kan dokumentere gode resultater. Indikatoren for vitenskapelig publisering skal stimulere til mer publisering og økt kvalitet på det som publiseres. Indikatoren har to nivåer, der vitenskapelig publisering i høyt anerkjente kanaler gir høyere uttelling enn annen publisering. Nivå 1 gir normal uttelling og dekker de kanalene som utgir 80 prosent av publikasjonene. Nivå 2 gir ekstra uttelling og omfatter de mest betydelige og kvalitetskrevene kanalene, som utgir 20 prosent av publikasjonene. De første fem årene rapporterte institusjonene hver for seg og i ulike systemer, blant annet FRIDA og ForskDok. Høsten 2009 ble det et felles nasjonalt system (Cristin) for UH-sektoren, året etter fulgte helsesektoren og instituttsektoren etter og det ble et nasjonalt rapporteringssystem for alle sektorene.

UiOs OA-politikk ble innført i 2011. De påfølgende årene holdt imidlertid andelen publikasjoner som ble lastet opp til DUO seg lav. I 2015 var eksempelvis kun 200 av totalt 4657 vitenskapelige artikler egenarkivert (belegg). I perioden 2016–2019 ser vi derimot en sterk utvikling¹¹.

Figur 1 viser i prosent hvor stor andel av UiOs artikkel-publikasjoner som er egenarkivert til DUO via Cristin. Figuren viser først og fremst endringer i egenarkiveringsvaner. De grønne og de oransje andelene representerer artikkelregistreringer i Cristin der det også er lastet opp fulltekst til DUO. Sammenlagt for grønn og oransje pr. år ser vi at i 2016 ble 24,3 % av publikasjonene ved UiO egenarkivert til DUO.

I 2017 steg denne andelen til 60,7 %. I 2018 og 2019 er andelen kommet opp i om lag 82 % begge årene. Figuren viser dermed en formidabel styrking av det grønne sporet ved UiO og dermed en bevegelse i retning av å realisere OA-politikkens hovedspor ved UiO. Styrkingen faller naturlig nok også sammen i tid med innføringen av instruksene om egenarkivering som ble innført i 2017.

Figur 1 gir ikke svar på spørsmålet om hvor stor andel av UiOs publikasjoner som i perioden faktisk er gjort åpent tilgjengelig for alle lesere. Andelen egenarkiverte artikler er ikke identiske med andel åpent tilgjengelige artikler. I det følgende kommenterer vi på dette forholdet.

For det første er det slik at dersom vi ser hvor mange av artiklene som er registrert i Cristin og som også har lenke til fulltekst i DUO – og dermed i prinsippet er åpent tilgjengelig – så synker andelen. Tabell 3 viser status for vitenskapelige artikler som er registrert i Cristin i perioden 2016–2019. Mens figur 1 viser at i 2016 ble 24,3 % av artiklene egenarkivert, så viser tabell 3 at kun 20,3 % av artiklene er lenket til fulltekst i DUO. Tilsvarende for 2019 ser vi at 66,4 % lenket til fulltekst mot 82,4 % egenarkivert.

Antall artikler	2016	2017	2018	2019
Registrert i Cristin	5054	5309	5454	5642
Med lenke til egenarkivert artikkel	1025	2.564	3293	3748
Relativ andel lenket	20,3 %	50 %	60,4 %	66,4 %

Tabell 3: Andel artikler med lenke til DUO.

¹¹ 2020 er ikke tatt med. Grunnen til dette er at tallmaterialet for 2020 ikke er fullstendig før ultimo mars.

Det er flere grunner til avviket mellom egenarkivering og åpen tilgjengelighet til artikkelen. Tabell 4 viser tall som er hentet fra arbeidsprosesser med kvalitetssikring av egenarkiverte artikler i DUO, også kalt rettighetsklarering. Tabellen viser vurderinger som gjøres av DUO-

administratorene med de egenarkiverte publikasjonene som ikke kan gjøres tilgjengelige i DUO. Publikasjoner som ikke gjøres tilgjengelige, vil ikke ha lenke til vitenarkiv i Cristin. Med unntak av raden for dubletter¹² indikerer tabellen noen årsaker til avviket. 55 % av artiklene kan ikke gjøres åpent tilgjengelig fordi det er publisert versjon som er opplastet. Dette er tilfeller der forlaget ikke tillater denne versjonen i vitenarkiv. 8 % må holdes tilbake fordi det ikke er mulig å avklare rettighetsspørsmål. 3 % må fjernes fordi egenarkivering ikke tillates.

Grunner til manglende fulltekst	Antall	Prosent
Opplastet versjon ikke lov	2522	55 %
Dublett	1025	22 %
Manglende informasjon om rettigheter	350	8 %
Annet	532	12 %
Egenarkivering ikke lov	146	3 %
Totalt	4575	

Tabell 4: Grunner til avvik mellom egenarkivering og tilgjengeliggjøring

For det andre viser den gule andelen i figur 1 at det fortsatt er en andel artikler som er publisert i åpne tidsskrift (Gull OA-tidsskrifter) som ikke er egenarkivert. I tråd med styrkingen av egenarkiveringssporet ser vi at denne andelen synker fra 14,5 % i 2016 til 2,2 % i 2019. Disse er selvfølgelig faktisk åpent tilgjengelige selv om de ikke er egenarkivert i DUO. Legger vi disse til artiklene som er egenarkivert og tilgjengeliggjort med lenke fra Cristin til DUO ser vi at det i 2016 er 34,84 % og i 2019 er 68,6 % av UiOs artikkelpublikasjoner som er åpent tilgjengelig.

Sperrefrister gir imidlertid en usikkerhet også til disse tallene. Egenarkiverte artikler som fremstår som åpne ved at de har lenke til fulltekst via Cristin kan være underlagt embargo og vente på å åpnes opp for lesetilgang. Sperrefrister kan, avhengig av avtalene med forlaget, gå fra noen måneder og i enkelte tilfeller opp til 2,5 år. Usikkerheten er størst for tallene fra de siste årene¹³.

For å oppsummere kan vi si at tallene viser en positiv utvikling innenfor egenarkiveringssporet. Fra 24,3 % egenarkivering i 2016 er i dag over 80 % av UiOs artikkelpublikasjoner egenarkivert i vårt institusjonelle vitenarkiv DUO. Også når det gjelder det som faktisk er åpent tilgjengelig, viser materialet en sterk økning. Fra 34,84 % i 2016 gjøres nå rundt 68 % av våre årlige artikkelpublikasjoner åpent tilgjengelig.

5. Veier til åpen tilgang

Ved UiO følger vi flere veier til OA. Ved UiO er nå hovedveiene egenarkivering og overgangsavtaler med forlagene, men vi støtter åpen publisering også på andre måter. Vi har en egen publiseringsplattform (FRITT), og vi deltar i et nasjonalt konsortium av finansierer, den såkalte NÅHST-ordningen (Norske åpne tidsskrift innen humaniora og samfunnsvitenskap). I

¹² Dubletter kan være artikler som er tilgjengeliggjort i DUO tidligere eller dubletter til noe som ikke kan tilgjengeliggjøres.

¹³ Data som kan fortelle noe om andel egenarkiverte artikler med sperrefrist er ikke tilgjengelig ved hjelp av statistikkverktøyene i DUO.

dette kapitlet beskriver vi de ulike veiene og ordningene, før vi i det neste kapitlet ser på kostnader forbundet med åpen publisering

5.1. Egenarkivering ved UiO

Egenarkivering består som beskrevet i kapittel 3 i opplasting av publikasjoner til DUO. Det er forskerne som har ansvar for at dette blir gjort innen den årlige rapporteringsfristen til Cristin. Både Cristin superbrukernetverk, ansatte ved UB og forskningskonsulenter og forskningsrådgivere ved fakultetene følger opp egenarkivering. Det gis også støtte og rådgivning knyttet til problemstillinger i prosessen slik som valg av artikkelversjoner, samt praktisk støtte til opplasting.

Ansvar for DUO ligger til UB, som også kvalitetssikrer egenarkiverte publikasjoner. Kvalitetssikringen består i slikt som sletting av dubletter, organisering av filer, innhenting av utgiver og publikasjonsinformasjon for sammenligning med opplastet publikasjon, og innhenting av informasjon om forfatteres tilhørighet til fakultet og institutt. Prosessene er i dag delvis automatisert gjennom RPA-teknologi (Robotic process automation).

I denne sammenheng kan vi samtidig nevne at Nasjonalt Vitenarkiv er etablert som prosjekt, og vil på sikt erstatte de institusjonelle arkivene, slik som DUO¹⁴.

5.2. Overgangsavtaler

Ved siden av egenarkivering er forhandlinger av overgangsavtaler nå det viktigste grepet institusjonene tar for å møte kravene om åpen tilgang. Overgangsavtaler omtales også som PAR-avtaler (Publish and Read). Slike avtaler defineres som transformative avtaler som skal gjøre det mulig for forlagene og institusjonene å omstille seg til nye finansieringsmodeller. Målet er at avtalene skal bidra til at tidsskriftene «flippes» fra å være tradisjonelt abonnementsbaserte til å være gull OA. Åpen publisering skal sikres ved at betaling dekker publisering framfor lesetilgang.

5.2.1. Avtalene

UNIT forhandler avtaler på vegne av institusjonene i et tett samarbeid med BOTT-institusjonene¹⁵.

De siste 3 årene er det framforhandlet PAR-avtaler med en rekke forlag. Tabell 5 gir en oversikt over disse avtalene, samt nøkkelopplysninger om hva avtalene gjør gjeldene. Tabellen viser at avtalene har en varighet på 3 til 4 år. De er framforhandlet på ulikt tidspunkt og løper for ulike avtaleperioder. Mange av avtalene skal reforhandles i 2021 og 2022. Tabellen viser også at målet om at avtalene skal flippe tidsskriftene ikke er oppnådd gjennom dagens avtaler, som snarere må leses som et skritt på veien. Avtalene omhandler betalingsmodeller for publisering i forlagenes eksisterende tidsskriftsportefølger. Flere av avtalene dekker APC for publisering både i forlagenes gull tidsskrifter og hybride tidsskrifter. I februar 2021 inngikk UiO også tilleggsavtaler med Taylor & Francis og Sage om inkludering av rene OA-tidsskrift.

Avtalene er også ulike når det gjelder omfanget av åpne artikler som dekkes. Flere av avtalene dekker et ubegrenset omfang artikler. Noen av avtalene setter imidlertid kvotebegrensninger. I tabellen framgår det et estimat for hvor stor andel av institusjonenes artikkelpublisering i den gitte avtalens tidsskriftsportefølge disse kvotene utgjør. Disse estimatene er satt ved tidspunkt for avtaleinngåelse og er basert på historiske publiseringsdata.

¹⁴ <https://www.unit.no/prosjekter/nasjonalt-vitenarkiv>

¹⁵ Prinsippene for disse forhandlingene er det redegjort for i Appendiks 1

For noen av forlagene framgår det at kvoten er beregnet til å i praksis omfatte alle artikler. Tabell 5 viser også at for enkelte avtaler vil kvotene økes over tid. I tabellen ser vi at særlig avtalene med de fire store forlagene (Wiley, Taylor & Francis, Elsevier og Springer) har modeller som baserer seg på kvoter for åpen publisering. Dette er for Wiley og Taylor & Francis en opptrapping av andelen OA-publisering gjennom avtaleperioden, og for Elsevier og Springer et estimat for 100 % åpen publisering. Dette har vist seg å være et problematisk punkt i overgangsavtalene, og kvoteproblematikken har vist seg å inntreffe raskere og i større omfang enn forventet. Det er flere faktorer som antas å bidra til dette:

- Estimert publiseringsvolum var for lavt
- Estimert for gjennomsnittlig APC-kostnad var for lavt (Wiley)
- Det publiseres mer i tidsskrifter fra disse utgiverne enn forventet (endret publiseringsmønster)
- Flere korresponderende forfattere er tilknyttet norske institusjoner (endret publiseringsmønster)
- Flere artikkeltyper enn beregnet går inn i arbeidsflyten og belastes kvoten (Wiley)

Alle avtalene, med unntak av avtalene med American Chemical Society (ACS) og Frontiers, gjelder for både UiO og Oslo Universitetssykehus (OUS).

Forlag	Varighet	Rene OA eller hybrid?	Omfang	UiO / OUS?
American Chemical Society (ACS)	2020-2022	Begge deler	Kvotestimert til 100 %	UiO
Cambridge University Press	2020-2022	Begge deler	Ubegrenset	Begge
Elsevier	2019-2021	Begge deler	Kvotestimert til 100 %	Begge
IoP (offset)	2017-2020 (avsluttet)	Begge deler	Ubegrenset	Begge
Karger*	2020+2021	Begge deler	Ubegrenset	Begge
Oxford University Press	2020-2022	Hybrid	Ubegrenset	Begge
Sage	2020-2022	Hybrid	Ubegrenset	Begge
Springer	2020-2022	Hybrid	Kvotestimert til 100 %	Begge
Taylor & Francis	2019-2022	Hybrid	Kvotestimer til 35 % i 2019, 50 % i 2020, 75 % i 2021, 100 % i 2022	Begge
Wiley	2019-2021	Begge deler	Kvotestimert til 67 % i 2019, 85 % i 2020, 94 % i 2021	Begge
DeGruyter	2021-2023	Begge deler	Ubegrenset	Begge
Frontiers	2021	Ren OA	Totalt kostnadsramme i 2021: NOK 1,3 mill. Inkl. mva.	UiO
Microbiology Society*	2021	Begge deler	Ubegrenset	Begge
The Company of Biologists*	2021-2023	Begge deler	Ubegrenset	Begge

*Avtaler inngått av UiO, øvrige er UNIT-avtaler

Tabell 5: Inngåtte overgangsavtaler og hva som gjelder for den enkelte avtalen.

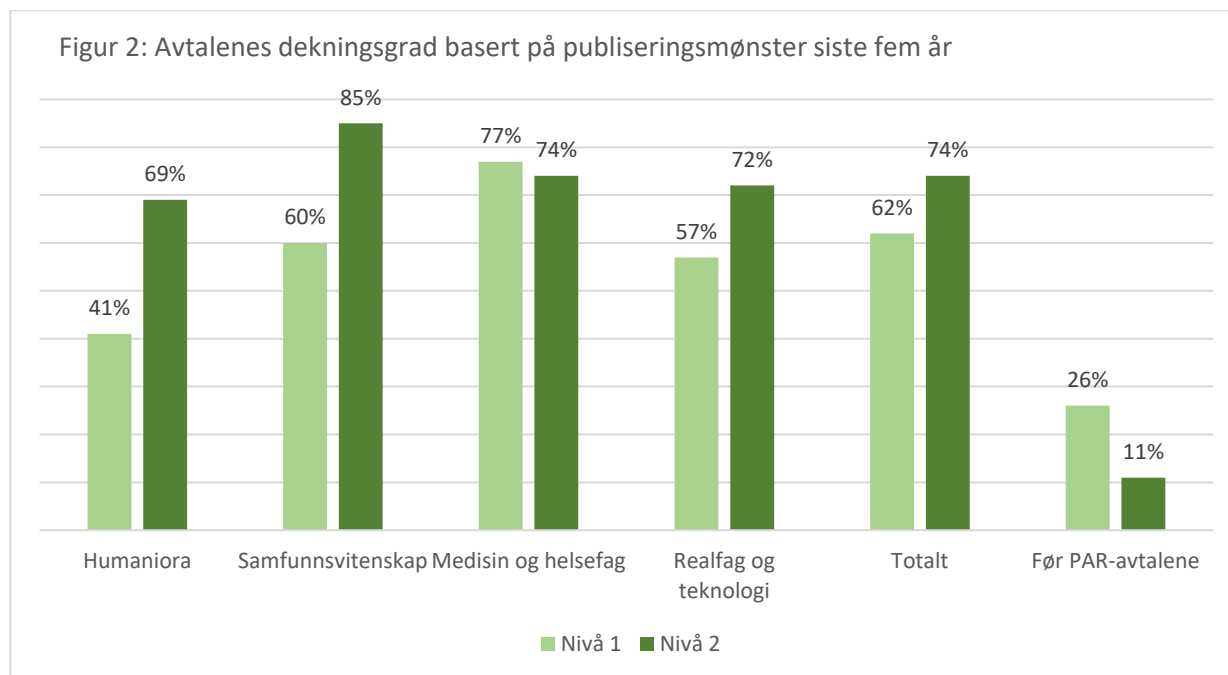
5.2.2. Dekningsgrad

Tabell 6 viser antall tidsskrifter som er med i de ulike avtalene på nasjonalt nivå. Figur 2 tar utgangspunkt i et tallmateriale som viser alle tidsskriftsartikler fra norske institusjoner i perioden 2014-2018. Med utgangspunkt i disse tallene viser figur 2 andelen artikler som i samme periode er publisert i kanaler som i dag kan identifiseres med tidsskrifter indeksert i DOAJ¹⁶ (Directory of Open Access Journals), samt PAR-avtalene fordelt på fagområder, og totalt. Deretter viser figuren hvilken andel som var reelt åpne hvis vi fjerner avtalene. Dermed får vi en indikasjon på hva slags effekt PAR-avtalene har for åpen publisering, om vi legger publiseringsmønsteret fra 2014-2018 til grunn.

Ut av figur 2 kan vi derfor lese at 11 % av publikasjonene på nivå 2 og 26 % av publikasjonene på nivå 1 var publisert i åpne kanaler før vi fikk avtaler om åpen tilgang. Etter PAR-avtalene er tallet økt til 74 % på nivå 2 og 62 % på nivå 1. Porteføljen av tidsskrift som inngår i avtalene gir moderat til god dekningsgrad på tvers av ulike fagfelt. Med unntak av Medisin og helsefag er dekningsgraden høyere for nivå 2 enn for nivå 1-tidsskrifter. Innenfor humaniora bidrar avtalene til en dekningsgrad på 69 % (41 % for nivå 1), i samfunnsvitenskap 85 % (60 % for nivå 1), i medisin og helsefag 74 % (77 % for nivå 1) og for Realfag og teknologi 72 % av publiseringen på nivå 2 (57 % for nivå 1). Tallene indikerer en god dekningsgrad for å gjøre vitenskapelig artikler umiddelbart åpne. Imidlertid har det som nevnt i forrige avsnitt vist seg i praksis at avtalene dessverre ikke har like god dekning fordi de årlige kvotene i noen av avtalene er brukt opp før årets utløp. Opptappingen av kvoter i avtaleperiodene vil forhåpentligvis bedre på denne situasjonen for 2021 og 2022.

Forlag	Antall tidsskrifter i avtalene	Nivå 2	Nivå 1	Nivå 0
Elsevier	2157	282	1529	22
Wiley	1297	244	987	9
Springer	2128	145	1526	38
Taylor & Francis	2062	140	1644	21
Sage	1083	130	724	24
Cambridge University Press	360	84	234	2
Emerald	311	4	267	6
Frontiers	57	3	50	3
Institute of Physics	131	10	76	1
De Gruyter	347	32	160	8
American Chemical Society	63	20	36	0
Oxford University Press	327	110	196	3
Sum	10323	1204	7429	137

¹⁶ DOAJ, Directory of Open Access Journals (<https://www.doaj.org/>), er en database over OA-tidsskrifter. Tidsskrifter registrert i databasen har blitt godkjent etter å ha vært igjennom en omfattende prosedyre der de vurderes opp mot gitte kriterier. For mer informasjon se <https://blog.doaj.org/2020/07/01/doajs-basic-criteria-updated-and-rewritten-in-plain-english/>

Tabell 6: Antall tidsskrifter i de enkelte avtalene. Kilde: Vidar Røeggen, UHR¹⁷

Kilde: Vidar Røeggen, UHR

5.3. Frie tidsskrifter fra UiO (FRITT)

FRITT er en åpen publiseringstjeneste for forskere og studenter ved UiO. Tjenesten ble etablert i 2009 og drives av UB, med noe teknisk støtte fra USIT på drift. Plattformen som brukes er PKPs Open Journal Systems.

For å bruke FRITT kreves det at tidsskriftene skal være åpent tilgjengelige, og publiserte artikler skal i hovedsak være vitenskapelige. Tidsskriftene forventes også etter noe tid å bli godkjent for nivå 1 i NSDs register over vitenskapelige publiseringskanaler. Tabell 7 gir oversikt over tidsskriftene i FRITT¹⁸. De siste årene har det kommet flere nye tidsskrifter til FRITT, og siden 2017 har tjenesten økt fra 16 tidsskrifter til dagens 23 tidsskrifter. De aller fleste tidsskriftene er nivå 1, og 10 av dem er per i dag indeksert i DOAJ.

¹⁷ Tabellen er basert på presentasjonen «Dekningsgrad av åpne kanaler og innføring av nivå x» fra møte med arbeidsgruppen for åpen tilgang ved UiO, 22. april 2020, av Vidar Røeggen, Seniorrådgiver, UHR

¹⁸ <https://www.ub.uio.no/skrive-publisere/open-access/fritt/>

Tittel	Fakultet	Nivå	DOAJ
Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Nei
Acta Didactica Norden (tidl. Acta Didactica Norge)	Det utdanningsvitenskapelige fakultet	Nivå 1	Ja
Acta Orientalia	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Nei
Babylon – Nordisk tidsskrift for Midtøstenstudier	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Ja
CLARA	Kulturhistorisk museum	Nivå 1	Nei
Dialogía. Revista de lingüística, literatura y cultura		Nivå 1	Nei
Gjør dette hjemme (studenttidsskrift)	Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	Nei	Nei
Journal of Arabic and Islamic Studies	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Nei
Journal of Extreme Anthropology	Det samfunnsvitenskapelige fakultet (går til OsloMet)	Nivå 1	Ja
The Journal of Media Innovations	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Ja
Journal of the Philosophy of Games	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Nei
Memoria y Narración	Universitetsbiblioteket	Nei	Nei
MVM: Cuadernos de Estudios Manuel Vázquez Montalbán	Universitetsbiblioteket	Nivå 1	Nei
Nordic Atlas of Language Structures Journal	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Ja
Nordic Journal of Health Economics	Det medisinske fakultet	Nivå 1	Ja
Nordic Studies in Science Education	Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet	Nivå 1	Ja
Nordisk Museologi	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Nei
Oslo Studies in Language (OSLa)	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Ja
Primitive Tider	Kulturhistorisk museum	Nivå 1	Nei
Prismet	Det humanistiske fakultet og Det teologiske fakultet	Nivå 1	Ja
Sakprosa	Det humanistiske fakultet	Nivå 1	Nei
Suicidologi	Det medisinske fakultet	Nivå 1	Nei
Viking	Kulturhistorisk museum	Nivå 1	Ja

Tabell 7: Tidsskrifter i FRITT

5.4. Støtteordninger

Ulike støtteordninger for å finansiere åpen publisering har gjennom de seneste årene blitt etablert. I dette avsnittet presenterer vi tre ordninger som har kommet publiserende forskere ved UiO til gode.

5.4.1. NÅHST-ordningen

Diamant OA er en vei til åpen tilgang som er forholdsvis lite utviklet, også internasjonalt. Ved siden av enkelte 'Society journals', kjenner vi eksempelvis fra feltet partikkelfysikk initiativet SCOAP 3 (Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics). Her står bibliotek fra 46 land sammen for å frikjøpe vitenskapelige artikler. Norske åpne tidsskrift innen humaniora og samfunnsvitenskap (NÅHST), er således en unik ordning. Gjennom ordningen gjøres sentrale norskspråklige tidsskrift innenfor humaniora og samfunnsvitenskap åpent tilgjengelige. Ordningen finansieres av et konsortium bestående av Kunnskapsdepartementet, Forskningsrådet og enkelte forskningsinstitusjoner inkludert UiO. Tabell 8 viser de 28 tidsskriftene som for perioden 2021 til 2024 har fått støtte til drift gjennom NÅHST. På listen finner vi også tre FRITT-tidsskrifter.

<ul style="list-style-type: none"> • Acta Didactica Norden • Babylon Nordisk tidsskrift for Midtøstenstudier • Collegium medievale: Tidsskrift for tverrfaglige middelalderstudier • DIN - Tidsskrift for religion og kultur • Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning • Heimen • Historisk tidsskrift • Internasjonal Politikk • Kritisk Juss • Kunst og kultur 	<ul style="list-style-type: none"> • Maal og Minne • NOA - Norsk som andrespråk • Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk • Norsk antropologisk tidsskrift • Norsk filosofisk tidsskrift • Norsk lingvistisk tidsskrift (NLT) • Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift • Norsk medietidsskrift • Norsk museumstidsskrift • Norsk sosiologisk tidsskrift 	<ul style="list-style-type: none"> • Norsk statsvitenskapelig tidsskrift • Teologisk tidsskrift • Tidsskrift for kjønnsforskning • Tidsskrift for kulturforskning (TfK) • Tidsskrift for samfunnsforskning (TfS) • Tidsskrift for velferdsforskning • UNIPED – Tidsskrift for universitets- og høyskolepedagogikk • Viking
---	--	--

Tabell 8: Tidsskrifter tildelt støtte fra NÅHST 2021-2024

5.4.2. Publiseringfondet

UiO hadde publiseringfond i perioden 2013-2018. Forfattere som skulle publisere artikler i rene Open Access-tidsskrifter, kunne søke fondet om å få dekket APC. Fra 2014 var den årlige bevilgningen på 2,5 millioner. I tillegg kom midlene fra STIM-OA (se 5.4.3.). Med unntak av de 2 første årene, gikk fondet tomt lenge før året var omme. I 2018 ble fondets tilgjengelige midler fordelt i løpet av årets første 3 uker. Publiseringfond var ikke en økonomisk bærekraftig modell i en situasjon der åpen publisering økte i omfang. Det ble derfor vedtatt sentralt på UiO å ikke videreføre ordningen, men heller se på andre løsninger og modeller for å støtte åpen publisering. Ett resultat er PAR-avtalene som har blitt forhandlet frem de siste to årene.

5.4.3. Stimuleringstiltak for åpen publisering (STIM-OA)

Stimuleringstiltak for åpen publisering (STIM-OA) er en ordning som ble startet av Forskningsrådet i 2015 med varighet til 2022 (for regnskapsåret 2021). STIM-OA er ingen direkte støtteordning for forfatterne slik publiseringfondene er det. Det er den enkelte institusjonen som må søke på vegne av sine forfattere. Institusjoner med utgifter til åpen publisering (betaling av APC), kan søke om å få dekket inntil 50 % av utgiftene som de hadde foregående regnskapsår. Tilgjengelige prosjektmidler i 2020 var kr 12 000 000. Ordningen dekker kun utgifter til tidsskrifter som er gull OA og som er indeksert i Directory of Open Access Journals (DOAJ), og som er godkjent som publiseringsskanal på nivå 1 eller 2.

Tidligere år har det vært publiseringfondet som har dannet grunnlaget for UiOs søknad, i henhold til retningslinjene til Forskningsrådet. Fra og med søknadsåret 2020 er dette kravet fjernet. Søknaden fra UiO er nå basert på tall fra regnskapsrapporter for publiseringssavgift av artikler i tidsskrifter, med avgrensning til betalinger som er gjort til rene OA-tidsskrifter da publisering i hybridtidsskrifter ikke får støtte gjennom STIM-OA.

Hvor mye UiO får i støtte i forhold til beløpet vi søker om, avhenger av størrelsen på søknadene til de andre institusjonene. I fjor ble vi tildelt 16 % mindre enn det vi søkte om¹⁹. Det er altså ikke gitt at UiO og de andre institusjonene får dekket 50 %.²⁰ For tildelingen i 2020 skriver Forskningsrådet at «Fordi det samlede søknadsbeløpet til ordningen overstiger budsjettrammen, er den prosentvise andelen av publiseringskostnadene som dekkes redusert til ca. 94 % av opprinnelig søkt beløp. Forskningsrådets støtte til åpen publisering vil dermed utgjøre ca. 47 % og ikke 50 % av kostnadene»²¹. Det er også viktig å merke seg at STIM-OA erstatter «all finansiering av artikkelavgifter over driftskostnader i enkeltprosjekter». Utgifter til APC'er skal derfor ikke inngå som driftskostnader i prosjektsøknader til Forskningsrådet.²² Det er imidlertid ikke gitt hva som skjer når STIM-OA utgår i 2022 og APC må dekkes gjennom prosjektenes overhead.

6. Kostnader

UiO bruker betydelige ressurser på de ulike veiene til å oppnå åpen publisering. Egenarkivering og åpen publisering krever oppfølging og støttetjenester, samt drifting og utvikling av plattformer. De økonomiske kostnadene for UiO fordeler seg på ulike utgifter og inkluderer publiseringsavgifter og kostnader knyttet til overgangsavtaler. Det er ikke realistisk å gi et uttømmende eller komplett kostnadsbilde. I dette kapitlet vil vi likevel gi en indikasjon på at arbeidet med å oppnå OA er kostnadsdrivende for UiO. Vi skal se på overgangsavtalene, OA-avtaler utenfor overgangsavtalene og publiseringsavgifter utenfor avtalene. Vi vil også kommentere på ressurser som kreves for egenarkivering og egen plattform for åpne tidsskrift.

6.1. Overgangsavtalene

6.1.1. Kostnadsnøytralitet

Ett mål for overgangsavtalene er at de skal være kostnadsnøytrale. Å sikre åpen tilgang gjennom at betaling dekker publisering framfor lesetilgang skal ikke være kostnadsdrivende. Dette er i tråd med regjeringens mål fra 2017 der institusjoner og konsortier som forhandler avtaler «skal sørge for at avtalene fremmer åpen tilgang uten økte total kostnader»²³. Prinsippet om kostnadsnøytralitet har imidlertid vist seg å være vanskelig å oppfylle. Grunnen for dette er sammensatte.

Forlagene baserer i stor grad sine modeller for PAR-avtalene på kostnadene i de tradisjonelle abonnementsavtalene, altså institusjonens betaling for lesetilgang. Forlagene tar også med i beregningsgrunnlaget institusjonenes historiske kostnader knyttet til publiseringsavgifter for åpen tilgang til artikler. Flere av avtalene tilbyr i tillegg oppdatert leseinnhold gjennom sine databaser sammenlignet med tidligere avtaler. Dette har i noen grad virket kostnadsdrivende.

Problematikken med kostnadsnøytralitet gjelder særlig for avtalene med de fire største forlagene Wiley, Taylor & Francis, Springer og Elsevier. Tabell 9 gir en oversikt over kostnader og kostnadsøkninger knyttet til disse fire avtalene. Tabellen synliggjør store kostnadshopp ved ulike

¹⁹ I 2019 søkte UiO om 773.815, - og ble tildelt 647.000, - Publiseringfond var fortsatt et krav for søknader dette året.

²⁰ Tidligere år har det kun vært institusjoner med publiseringfond som har kunnet søke om midler fra STIM-OA. Det kravet er fjernet nå. Det vil si at årets pott kan få enda flere søknader enn tidligere.

²¹ <https://www.forskningsradet.no/utlysninger/2020/stotte-til-apen-publisering-for-regnskapsaret-2019/>

²² <https://www.forskningsradet.no/utlysninger/2020/stotte-til-apen-publisering-for-regnskapsaret-2019/>

²³ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-mal-og-retningslinjer-for-apen-tilgang-til-vitenskapelige-artikler/id2567591/>

tidspunkt i avtaleperiodene. For Wiley er denne på 15,2 % i 2019, for Taylor & Francis er denne på 10,8 % i 2021 og for Springer på 10 % i 2020. For Elsevier utgjør kostnadsøkningen 4,6 % for 2019 og 3 % for 2020 mens man klarte å forhandle 0 % prisstigning for den ettårige forlengelsen for 2021. Kostnadsøkningen for disse fire største avtalene er sammenlagt NOK 3 271 302 i 2019, 1 850 742 i 2020 og 1 179 263 i 2021. Beløpene er inkl. mva.

De øvrige PAR-avtalene (se tabell 5) har et kostnadsnivå og en årlig økning som er om lag på samme nivå som i de tidligere rene abonnements-/leseavtalene. Disse holder seg dermed innfor intensjonen om kostandsnøytralitet ved overgangsavtaler.

Avtale		2018	2019	2020	2021	2022
Wiley	NOK	10 361 218	11 932 858	12 290 843	12 659 569	
- Kostnadsøkning	NOK		1 571 640	357 986	368 725	
	%		15,2 %	3,0 %	3,0 %	
T&F	NOK	5 306 618	5 566 003	5 732 983	6 352 145	6 542 710
- Kostnadsøkning	NOK		259 386	166 980	619 162	190 564
	%		4,9 %	3,0 %	10,8 %	3,0 %
Springer	NOK	5 446 407	5 799 263	6 379 189	6 570 564	6 767 681
- Kostnadsøkning	NOK		352 856	579 926	191 376	197 117
	%		6,5 %	10,0 %	3,0 %	3,0 %
Elsevier	NOK	23 774 249	24 861 670	25 607 520	25 607 520	
- Kostnadsøkning	NOK		1 087 421	745 850	0	
	%		4,6 %	3,0 %	0,0%	

Tabell 9: Kostnadsøkninger med overgangsavtaler

6.1.2. Usikre kostnader utover kvotene

Etter diskusjoner i BOTT-samarbeidet ble det besluttet at institusjonene ikke betaler for åpen publisering ut over kvoten i Wiley-avtalen, mens for de andre avtalene har institusjonene ulik praksis. UiO stopper åpen publisering gjennom alle avtalene når de årlige kvotene er brukt opp. Å fortsette åpen publisering gjennom avtalene vil medføre betydelige merkostnader, estimert til mellom 4 og 5 millioner kroner for UiO.

Tidspunkt for stopp i de ulike avtalene var:

- Wiley – pr. 11. september 2020
- Taylor & Francis – pr. 11. september 2020
- Springer – pr. 3. november 2020

Publisering gjennom avtalene ble gjenopptatt pr. 1.1.2021 da ny kvote var tilgjengelig.

Usikkerhet knyttet til merkostnad for publisering utover kvotene avtalene setter, og den påfølgende stoppen av publisering gjennom avtalene vil mest sannsynlig føre til færre åpne publiseringer fra UiO/OUS-forskere. Dette fordi relativt godt etablerte og anerkjente avtaler, og vei til åpen publisering og finansiering, ikke lenger er tilgjengelig. Det fører også til en uforutsigbar situasjon ved planlegging av publisering. Forskerne vil selv måtte skaffe midler til åpen publisering og kostnadene knyttet til åpen publisering ved UiO blir fragmentert. Alternativt må artiklene publiseres bak betalingsmur, og deretter egenarkiveres.

6.2. OA-avtaler utenom forlagsavtalene

UiO har også utgifter knyttet til Open Access-avtaler og til støtteordninger utenfor overgangsavtalene. Tabell 10 gir en kostnadsoversikt for direkte støtte og for ulike medlemskap for perioden 2019–2012.

Avtaler 2019-2020	Forklaring	Beløp i NOK (inkl. mva.)
Royal Society	Medlemskap. 25 % rabatt på APC	6 016
Cogitatio Press	Medlemskap. Kostnadsfri publisering	14 907
SPARC Europe	Sparc medlemskap	15 635
Fedora Commons	Støttemedlemskap DuraSpace/DSpace	21 930
BioMed Central / Springer Open	Medlemskap. 15 % rabatt på APC	114 179
Cornell University	Medlemskap/institusjonell støtte til arXiv	15 140
MDPI	Medlemskap. 25 % rabatt på APC	43 565
Sherpa/Romeo	Støtte (via UNIT)	30 069
DOAJ	Støtte (via UNIT)	30 069
NAHST	OA-publiseringstøtte (via UNIT)	89 993
Open Libraries of Humanities (OLH)	Medlemskap, OA-publiseringstøtte	17 414
CrossRef	Kjøp av DOI (til FRITT-artikler)	2 694
		401 611

Tabell 10: Utgifter til avtaler og støtteordninger utenfor overgangsavtalene

6.3. Publiseringstøtte utenom forlagsavtalene

UiOs forskere publiserer også åpent utenfor overgangsavtalene. Tabell 11 viser fakultetsvise utgifter for publiseringstøtte (APC). Tabellen viser en betydelig økning i slike utgifter for samtlige fakultet fra 2016 til 2019. Sammenlagt er økningen på mer enn 1,7 millioner kroner. Tabellen indikerer også at med avviklingen av publiseringstøtten er kostnadene flyttet over på fakultetene.

	2016	2019
Med	1 024 638	2 976 745
MN	855 185	2 471 807
SV	173 333	351 698
HF	202 115	319 018
UV	170 000	93 767
Jus	39 839	231 233
Odont.	94 848	190 562
Muséene	33 279	204 440
Total	2 593 237	6 839 270
Publiseringsfondet	2 500 000	0
Ny total	5 093 237	

Tabell 11: APCer utenom forlagsavtalene. Norske kroner inkludert mva.

Grunnlaget for tabell 11 er «artskode 6822 Publiseringssavgift av artikler i tidsskrifter» i regnskapssystemet. Det er forbundet en viss usikkerhet til noen av beløpene, da vi ikke helt kan fastslå hva det egentlig er betalt for uten å sjekke den enkelte faktura. For eksempel kan noen beløp være relatert til andre utgifter i forbindelse med skrive- og publiseringssprosessene, slik som språkvask, oversetting eller bruk av illustrasjoner, og ikke selve publiseringssavgiften (APC). Tilsvarende kan vi anta at fagmiljøer selv har bekostet APC og at dette heller ikke vil fremgå av en kartlegging gjennom artskode 6822.

6.4. Ressursbruk egenarkivering og FRITT (administrative kostnader)

Utover de rent økonomiske kostnadene ved åpen publisering er det verdt å merke seg at UiO bruker betydelige personmessige ressurser for å drifte og opprettholde veiene til åpen publisering.

Egenarkiveringsporet krever for det første noe av forskerne. De skal kontrollere at publikasjonslister er komplette i Cristin innen den årlige fristen. Forskerne må også tilrettelegge artikkelversjoner i tråd med gjeldene krav, innarbeide eventuelle endringer som er kommet fram etter siste versjon til forlaget, eller fremskaffe korrekt versjon i tilfeller der korresponderende forfatter er tilhørende utenfor UiO. Forskningsrådgivere ved fakultetene, forskningsadministrasjonen og UB, samt nettverket av 70 superbrukere i Cristin gir råd og praktisk hjelp i prosessen.

Artikler som egenarkiveres til DUO må også kvalitetssikres. I løpet av 2018 og 2019 gjorde UB en større jobb med å automatisere arbeidsprosessene. Dette har gitt en stor innsparing, men samtidig har mengden egenarkivert materiale økt betraktelig, slik at det fortsatt må brukes tid på manuelt arbeid. Antatt tidsbruk på UB er per i dag antatt til å være ca. 0,5 årsverk.

På UB er også 1,5 årsverk knyttet til arbeidet med FRITT. Her inngår det 3 halve årsverk i henholdsvis brukerstøtte, drift og applikasjonsforvaltning.

7. Oppsummering og veier videre

Det går definitivt fremover med OA-arbeidet ved UiO. Dette skjer først og fremst gjennom egenarkiveringssporet og overgangsavtaler. Særlig etter innføringen av krav om egenarkivering i 2017 har egenarkiveringssporet styrket seg. I dag er 80 % av våre artikler egenarkivert til Cristin. Andelen artikler som faktisk er åpent tilgjengelig har også økt gjennom de siste 5 årene. Over 68 % av våre artikkelpublikasjoner er åpent tilgjengelig.

Det er verdt å minne om at overgangsavtalene er nettopp overgangsavtaler. Med unntak av nylig inngåtte tilleggsavtaler med Taylor & Francis og Sage om inkludering av rene OA-tidsskrifter, er det enn så lenge en liten andel av artiklene som gjennom avtalene publiseres som gull eller diamant OA. Flere av PAR-avtalene omfatter kun åpen publisering i tradisjonelle abonnements-tidsskrifter. Det er en risiko for at dette favoriserer hybrid-tidsskrifter på bekostning av rene gull OA-tidsskrifter hos noen av de største utgiverne.

Monografier og antologier er ikke tatt med i denne omgang.

UiO følger flere veier til åpen tilgang til våre forskningsresultater i tillegg til egenarkiveringssporet og overgangsavtaler. Vi tilbyr en egen publiseringsplattform (FRITT), vi er del av et nasjonalt konsortium gjennom UNIT, og institutter og fakulteter dekker i tillegg publiseringsavgifter utenfor avtalene. Til sammen legger UiO betydelige ressurser i de ulike veiene. Det gjelder også egenarkiveringssporet. Kostnadene er imidlertid registrert på forskjellige måter og det er vanskelig å få et eksakt helhetlig bilde.

Vi ser at veiene til åpen tilgang gir merkostnader for UiO. Vi har erfart at overgangsavtaler virker kostnadsdrivende. Kostnadsøkningene for de fire største utgiverne var i 2019 på over 3,2 millioner og det er estimert ytterligere økning for 2020 og 2021. Også publiseringsavgifter utenom forlagene gir økte utgifter.

Institusjonen bærer økende kostnader, men det er i liten grad tatt et samlet grep omkring utfordringer som bør håndteres. Vi anbefaler derfor at UiO utarbeider en økonomisk bærekraftig strategi for åpen tilgang og publisering som ivaretar forskersamfunnets interesser og bidrar til å sikre akademisk frihet fremover. Basert på denne rapporten vil vi spesielt peke på følgende utfordringer:

1) Hvordan går UiO inn i reforhandlinger med forlagene?

UNIT forhandler på vegne av det norske konsortiet. I 2018 ble UB BOTT gitt fullmakt fra det nasjonale konsortiet til å forhandle blant annet de 4 store avtalene (Wiley, Taylor & Francis, Elsevier og Springer) på vegne av alle deltakerne. UB BOTT direktører, BOTT forhandlingsutvalg (UB) samt rektoratene ved BOTT institusjonene har vært aktivt involvert i forhandlingene siden 2018.

Vi står nå foran mange reforhandlinger med forlagene. Disse forhandlingene vil reise strategiske problemstillinger der enighet om mål og forhandlingsprinsipper vil være avgjørende. Det vil være behov for å adressere hvordan vi best kan organisere oss inn mot forhandlingene. Vi skal ikke bare nå målet om åpen tilgang innen 2024, men også sikre en strategi for åpen tilgang som er bærekraftig på lang sikt.

2) Hvordan sikrer vi støtteordninger som gir forutsigbare publiseringskostnader?

a) Åpen tilgang til vitenskapelige artikler

Både i de *Nasjonale mål og retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler*²⁴ og i Plan S indikeres det at publiseringskostnader skal dekket av finansierer og institusjonene. Hittil har forskningsrådet bidratt med STIM-OA som har refundert om lag 47 % av utgiftene i forbindelse med publiseringsavgifter i rene OA-tidsskrifter. Når denne ordningen avvikles og erstattes med noe annet blir det viktig å sikre at publiseringskostnader tidlig blir en forutsigbar del av prosjektregnskapet. UiO har også valgt å avslutte ordningen med et publiseringsfond. Dette kan skape en ekstra utfordring for prosjekter som ikke har finansiering for eksempel gjennom forskningsrådet.

b) Åpen tilgang til bokpublikasjoner

Så langt har Plan S handlet om artikkelpublikasjoner, men vi vet nå at cOAlition S i 2021 igangsetter et arbeid med å utvikle en veileder og en implementeringsplan som også omfatter andre publikasjonsformater. UiO bør tidlig ta grep som bidrar til at støtteordninger og infrastruktur også virker for å realisere mål om åpen tilgang for disse publikasjonene.

3) Hvordan sikre forutsigbarhet for publiserende forskere?

Det er viktig at publiserende forskere velger publiseringsstrategier som er i tråd med målsettingene om å oppnå åpen tilgang. cOAlition S har utformet Rights Retention Strategy som skal sikre at forskere beholder retten til å tilgjengeliggjøre fagfelleverderte versjoner (Author's Accepted Manuscript, AAM) av artikler i et prosjekt. Forpliktet av kontrakten med finansør kan forskere dermed gjøre artikler umiddelbart tilgjengelig gjennom åpne arkiv med en åpen lisens, og på den måten oppfylle kravene i Plan S.

Det er utviklet ulike online-verktøy som forskere kan benytte for å sikre at tidsskrifter er godkjent i henhold til kravene fra Plan S. cOAlition S har gjort utgivere kjent med rettighetskravet. Det er per nå uvisst på hvilken måte de ulike tidsskriftene vil forholde seg til Rights Retention Strategy og på hvilken måte de vil etterkomme kravene. Det er viktig at publiseringsprosesser ikke kompliseres i u hensiktsmessig grad, og at eventuell uforutsigbarhet ikke legges over på den enkelte publiserende forsker eller forskningsmiljø.

4) Hvordan påvirke publiseringslandskapet etter 2024?

UiO bør aktivt søke å påvirke markedet for publisering etter 2024. Ved siden av egenarkivering er overgangsavtaler et hovedspor i UiOs arbeid med å oppnå åpen tilgang. Det er imidlertid en klar utfordring at flere av PAR-avtalene kun omfatter hybrid publisering. Dette gir en dreining mot hybridtidsskrifter på bekostning av rene gull OA-tidsskrifter hos noen av de største utgiverne. Gjennom dette risikerer vi at tidsskrifter som utgjør viktige faglige allmenninger forblir lukket. Tilleggsavtaler med ren OA medfører i tillegg ytterligere merkostnader og vinduet for overgangsavtaler lukkes etter 2024. UiO har også fulgt andre veier, slik som Diamant OA. Foreløpig er dette en lite utviklet vei til åpen tilgang, både nasjonalt og internasjonalt. Det blir viktig for UiO å ta en ledende rolle i det videre arbeidet med å utforske de ulike veiene til OA.

²⁴ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-mal-og-retningslinjer-for-apen-tilgang-til-vitenskapelige-artikler/id2567591/>

Appendiks 1: Forhandlingsprinsipper for overgangsavtaler

Gjennom initiativ fra BOTT-institusjonene la UNIT i 2018 fem prinsipper til grunn for forhandlingene²⁵:

- Artikler med korresponderende forfattere fra Norge skal være åpent tilgjengelig ved publiseringstidspunktet
- Åpen publisering skal ikke øke totalkostnadene i avtalene
- Full åpenhet i lisensbetingelser, kostnader og forretningsmodeller
- Permanent tilgang til innhold publisert i abonnementstidsskrifter
- Det skal vises bevegelse mot avtaler der kostnader er knyttet til volum på norske institusjoners publisering

Erfaringer fra forhandlingene siden 2018 avdekket et behov for en revisjon av disse forhandlingsprinsippene. Fra 2021 legges følgende prinsipper til grunn for forhandlingene²⁶:

- publikasjoner med korresponderende forfatter fra Norge skal være åpent tilgjengelig ved publiseringstidspunktet
- det skal ikke inngås avtaler som øker totalkostnadene (forstått som «inflasjonsjustert kostnad for avtaler forut for 2018) gitt likt publiseringsvolum fra norske forskere
- det skal ikke inngås avtaler med begrensninger på antall åpne publikasjoner
- åpne tidsskrift skal inkluderes i avtalene
- publikasjoner i lukkede tidsskrifter skal kunne gjøres åpent tilgjengelig i vitenarkiv uten embargo
- full åpenhet i lisensbetingelser, kostnader og forretningsmodeller
- permanent tilgang til alt kjøpt innhold

²⁵ <https://www.uhr.no/nyheter/meninger-fra-uhr/universitets-og-hogskoleradet-stiller-seg-bak-units-forhandlingsstrategi.4042.aspx>

²⁶ <https://www.uhr.no/nyheter/meninger-fra-uhr/uhr-stotter-innstrammingene-i-units-forhandlinger-med-akademiske-forlag.5531.aspx>